

Oponentura diplomní práce *Existencialismus v díle Tove Jansson Bc. Laury Kauppinen(ové)*

Vypracoval Mgr. Michal Kovář, Ph.D.

Laura Kauppinen pro svou analýzu motivace chování postav vybraných děl finskošvédské spisovatelky Tove Jansson zvolila Sartrovu teorii sociálních rolí. V úvodu se s nepodstatným vymezením hlásí k obdobné práci finské autorky Sari Valkeajoki s názvem [...] *Janssonin Muumi-teosten henkilöiden eksistentiaalistisia kokemuksia* (str. 9) a část *eksistentiaalistisia kokemuksia* překládá jako „existenciální zážitky“. Již na překladu tohoto titulu je vidět jeden z kamenů úrazu: záměna adjektiv existenciální (*eksistentiaalinen*, „se vztahem k existenci nechápané jako živobyť“) za adjektivum existencialistický (*eksistentiaalistinen*, „se vztahem k existencialismu“). Lauru Kauppinen v této volbě chápu. Podržet v překladu adjektivum existencialistický by nejspíš znamenalo souhlasit s tvrzením, že Jansson byla spisovatelkou programově existencialistickou, stavící své literární postavy před přímo existencialistické zážitky, ať už je to cokoli.¹ Předpokládejme tedy, že Jansson nebyla autorkou programově píšící existencialistická díla. Ta sice údajně jsou pro dětského čtenáře některých generací určitým způsobem tísnivá, pro čtenáře ostatní jsou však jako selanka uzavřeného světa s minimálním pronikáním cizorodých faktorů, bezpečných dobrodružství hlavních postav a jejich jednoznačných a předem jasných rolí kontrastní ke znepokojivé ztrátě smyslu, k absurdnosti a k extrémním nárokům kladeným na jedince v poznání absolutní svobody a zodpovědnosti v díle existencialistických (i existenciálních?) autorů od druhé půle 19. století.

Použití interpretačních nástrojů existencialistické filosofie i na dílo mimo vyhraněně existencialistický proud krásné literatury předpokládá, jak se domnívám, specifický předmět, jež v díle hledáme. Co tedy chce autorka objevit? „[L]epší vhléd do toho, co si postavy o svých rolích myslí a jaké motivace mají pro své jednání,“ (str. 8) neboli analýzu sebereflexe literárních postav a analýzu jejich jednání co do příčin a důvodů. Má hlavní otázka k obhajobě je následující: Neexistuje pro takový úkol vhodnější prostředí, např. psychologicky či psychoanalyticky orientovaná literární kritika, vládnoucí jemnějšími nástroji pro rozlišení? Zdá se mi totiž, že často je v práci přání otcem myšlenky a mezní, existenciální eckhartovská zkušenost se hledá i v banálních situacích. Má třeba postava tatínka v *Tatínkovi a moři* skutečně existenciální úzkost? Pokud je „ve svém hledání smyslu opuštěn a vidí před sebou neomezené možnosti“ (str. 37), není třeba vytvořit v našem myšlenkovém postupu ještě další kroky? Např. tatínek se nudí, cítí se starý, shlíží na svůj bývalý mládenecký, svobodný a aktivní život s nostalgií, necítí ze strany ostatních o své aktivity ani duševní stavy zájem a mrzí ho to > je v hledání smyslu opuštěn > reflektuje své „neomezené možnosti“ > zakouší existenciální úzkost? Neobsahuje však tento řetězec rozpor? Nezeje v přechodu mezi předmětnou úzkostí v prvním kroku a nepředmětnou úzkostí ve druhém

¹ Na tomto místě se musím přiznat k tomu, že smyslu Sartrových ani Heideggerových textů pořádně nerozumím, a proto vycházím především ze samotné hodnocené práce.

kroku propast? A neimplikoval by řetězec, že každý muž v krizi středního věku prožívá existenciální úzkost?

Sám chápu tematizaci pocitů rodičů a oprávněnosti jejich rolí, očekávání s rolemi spjatých atd. jednoduše jako didaktický rozměr textu určeného dětem. Přestože Laura Kauppinen v práci mnohokrát tvrdí, že rozdíl mezi autentickým a neautentickým bytím, vědomím svobody a zodpovědnosti a setrváním v určené roli (zde je jedno, zda je tato role určena subjektem, čili nic) není rozdílem hodnotovým, ukazuje se, že postavy v novelách Tove Jansson mravní katarzí procházejí. K čemu by střídání autentického a neautentického modu v dětské knize vlastně bylo? Podstatou dětské knihy je didaktičnost (a proto také schematičnost a repetice): vyučují etické i estetické, tj. hodnotící škále (a to se týká i takzvané nesyžetové, estetizující dětské literatury s výrazem jako nositelem moralia). U Tove Jansson je opakovaným schématem vychýlení se ze své doslova přirozené (proto mívají jednotlivé biologické druhy, typizované jednotky, nejčastěji jediného zástupce) role a návrat k ní či její narovnání motivované vlastním náhledem, že tak je to dobré a tak to má být (tatínek jménem Tatínek (!), fififjonka, bambul...). Zdá se dokonce, že hlavní rozdíl mezi postavami je právě ten, zda se postava proměňuje, je ze své role vykloubená, s ní nespokojená atd., anebo je konstantou (Šňupálek, maminka, Tiki, Mia). Otázka pak je, nakolik jsou konstantní postavy postavami kladnými.

Diplomandka prokázala, že je schopná aplikovat interpretační metodu na příkladový text – snad by měla jen více dbát na terminologickou rigoróznost (bytí „neexistuje“, na více stranách; věci nemají „význam“, nýbrž smysl, tj. pro někoho, str. 33; jsoucno není bytí, str. 26) –, a jen s ohledem na svou domněnku, že metoda zde není adekvátní předmětu, navrhuji známku „velmi dobře“.